

ВІДГУК

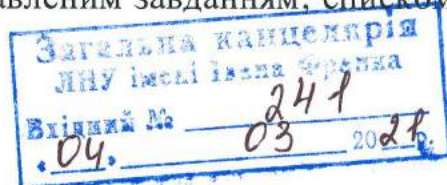
офіційного опонента

доктора психологічних наук, доцента Шпак Марії Мирославівни
на дисертаційну роботу Стасюк Марії Миколаївни
на тему: «Психолого-педагогічні умови розвитку емоційного інтелекту
у студентів ІТ-спеціальностей», подану на здобуття наукового ступеня
доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки
за спеціальністю 053 Психологія

1. Актуальність теми дисертаційної роботи. Протягом останніх десятиліть в сучасній психологічній науці спостерігається зростання інтересу вчених до дослідження феномена емоційного інтелекту особистості, який забезпечує здатність розуміти емоції, як власні, так і чужі, та управляти ними. Більшість дослідників спрямовують свої наукові розвідки на з'ясування його ролі у забезпеченні успішності професійної діяльності особистості, зокрема у професіях соціономічного типу. Проте досі немає цілісного наукового дослідження психологічних особливостей розвитку емоційного інтелекту у представників інформаційно-технічних професій, неповно схарактеризовано психологічні механізми та чинники розвитку емоційного інтелекту у програмістів. Тому тема дисертаційної роботи Стасюк Марії Миколаївни є актуальною та логічно вмотивованою.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність.

Обґрунтованість наукових положень, висновків та достовірність результатів дисертації визначаються ґрунтовною обізнаністю дослідниці з визначальними та основоположними теоріями і концепціями розвитку емоційного інтелекту особистості; залученням широкого спектру наукових методів (теоретичних, емпіричних, математично-статистичних) та психологічних підходів; системністю викладу матеріалу; чіткістю та достатньою аргументованістю висновків, які відповідають поставленим завданням; списком



використаних і опрацьованих джерел (293 найменувань, з них 57 – англійською та 7 польською мовами); глибоким фаховим аналізом досліджуваної проблеми, що підтверджується апробацією основних положень дисертації в опублікованих статтях, а також виступах на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

3. Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження.

Здійснений аналіз дисертаційної роботи дозволяє констатувати, що здобувачкою отримано вагомі наукові результати, які відображають наукову новизну дослідження. Так, *уперше* розроблено стратегії психотерапевтичної, психологічної та психолого-педагогічної роботи як компонентів психолого-педагогічних умов з метою розвитку емоційного інтелекту у студентів ІТ-спеціальностей на засадах гештальт-підходу. *Поглиблено уявлення про* емоційний інтелект як інтегративну здібність особистості, яка включає когнітивний, емоційний та поведінковий компоненти та полягає у здатності відчувати, розрізняти, називати емоції та управляти ними з допомогою усвідомлення та саморегуляції; роль емоційного інтелекту в контексті професійної підготовки студентів ІТ-спеціальностей; важливість таких складових умов як міжособистісна взаємодія та емоційно підтримуюча комунікація для розвитку емоційного інтелекту у студентів ІТ-спеціальностей. *Набули подальшого розвитку* методологічні засади дослідження взаємозв'язку емоційного інтелекту з соціально-психологічною адаптацією студентів, емоційним вигоранням особистості.

4. Практична значущість результатів дослідження.

Прикладний характер одержаних результатів емпіричного дослідження та основних теоретичних положень дисертаційної роботи Стасюк Марії Миколаївни вбачаємо в тому, що вони можуть бути використані в процесі викладання навчальних курсів «Загальна психологія», «Психологія управління», «Вікова психологія», «Психологія бізнесу, лідерства та комунікацій» у закладах вищої освіти, а розроблена та апробована здобувачкою програма розвитку емоційного інтелекту студентів ІТ-спеціальностей знайде

застосування у проведенні соціально-психологічних тренінгів практичними психологами, спеціалістами HR-відділів ІТ-компаній.

5. Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій.

Основні положення та результати дисертаційної роботи широко апробовано на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях. Авторські напрацювання викладено у 17 публікаціях, з них – 1 розділ у колективній монографії, 2 статті – у наукових фахових виданнях України, 1 стаття – у закордонному фаховому виданні, 13 – у збірниках матеріалів конференцій та інших виданнях. Зазначені наукові праці достатньо повно відображають основний зміст дисертаційного дослідження. Кількість і обсяг публікацій відповідають чинним вимогам до оприлюднення результатів дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

6. Оцінка змісту й оформлення дисертації.

Позитивної оцінки заслуговує авторський концептуальний підхід до проблеми розвитку емоційного інтелекту студентів ІТ-спеціальностей, що полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних основ розвитку емоційного інтелекту у студентів ІТ-спеціальностей, у визначенні психолого-педагогічних умов розвитку емоційного інтелекту у студентів ІТ-спеціальностей та розкритті методичних засад їх забезпечення.

Дисертаційна робота чітко структурована і складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, висновків до них, висновків, списку використаних джерел та додатків. Зміст роботи логічно відображає хід виконання завдань дослідження.

У вступі представлений науковий апарат дослідження, обґрунтовано актуальність проблеми дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження, розкрито теоретико-методологічні основи дослідження, наукову новизну, теоретичну та практичну значущість дослідження, наведено дані щодо апробації результатів дослідження, а також описано структуру та обсяг дисертації. Закцентовано увагу на тому, що ключовими у науковій

розвідці є психолого-педагогічні умови розвитку емоційного інтелекту у студентів ІТ-спеціальностей, зокрема розкриття їх складових: психологічної та психолого-педагогічної.

Композиція дисертації поетапно розкриває тему дослідження.

У першому розділі «Теоретико-методологічні основи проблеми розвитку емоційного інтелекту у студентів ІТ-спеціальностей» розкрито основні положення загальної методології дослідження, здійснено ґрунтовний теоретичний аналіз наукових джерел з проблеми дослідження. Імпонує, що в роботі здобувачка опирається на праці, які вже стали основоположними у вивченні феномена емоційного інтелекту, зокрема на праці Р. Бар-Она, Д. Гоулмана, Дж. Майєра, П. Салоуєя, а також на нові видання і результати досліджень, наприклад, Ю. Бреус, В. Зарицької, Д. Люсіна та ін.

Здобувачка глибоко аналізує теоретичні підходи вітчизняних та зарубіжних психологів до визначення сутності поняття «емоційний інтелект», на основі цього наводить свою робочу дефініцію зазначеного поняття, під яким розуміє «інтегративну здібність особистості, яка полягає у здатності відчувати, розрізняти, називати емоції та управляти ними з допомогою усвідомлення та саморегуляції» (с. 45).

Цінним з позицій наукової новизни вважаємо те, що дисертанткою розроблено теоретичну модель структурно-змістових компонентів та процесів емоційного інтелекту (с. 71). Визначено, що до структурно-змістових компонентів належать: емоційний, когнітивний та поведінковий (с. 72), при цьому охарактеризовано дескриптори кожного з них. Водночас виокремлено процеси, які лежать в основі емоційного інтелекту – усвідомлення та саморегуляція (с. 73). Авторка зазначає, що «емоційний інтелект виступає регулятором емоцій і розуму, дає можливість відчути відповідальність за своє життя і свої рішення, усвідомити власні потреби і мотиви поведінки» (с. 76).

Проаналізувавши психологічні особливості професійної діяльності програмістів, дисертантка дійшла висновку, що навчання студентів ІТ-спеціальностей «відбувається з акцентом на розвитку когнітивної сфери, тобто інтелектуальних здібностей та пошукової активності» (с. 77), водночас професійна діяльність у сфері інформаційних технологій організована здебільшого за командним типом і передбачає соціальну взаємодію. Відтак, поділяємо позицію авторки, що саме емоційний інтелект може виступати одним із механізмів забезпечення адаптації особистості до професійної діяльності в ІТ-сфері (с. 77).

У другому розділі «Емпіричне дослідження емоційного інтелекту у студентів ІТ-спеціальностей» обґрунтовано програму емпіричного дослідження та психодіагностичний інструментарій, за допомогою якого визначено й проаналізовано рівні розвитку структурних компонентів емоційного інтелекту у студентів ІТ-спеціальностей.

У дослідженні взяло участь 202 студенти факультету прикладної математики та економічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка. Дисертантка вдало підбрала комплекс емпіричних методів дослідження, що дало змогу отримати достовірні результати, зробити порівняння та узагальнення отриманих даних й належним чином обґрунтувати висновки.

У результаті емпіричного дослідження з'ясовано, що більшість досліджуваних має низький рівень розвитку емоційного інтелекту, що й засвідчило необхідність розробки та застосування програми розвитку емоційного інтелекту у студентів ІТ-спеціальностей. При цьому виявилось, що найбільш розвиненим є емоційний інтелект у студентів, які є соціально активними, ніж у тих, які не залучені до соціальних проєктів.

Констатовано наявність численних кореляційних зв'язків між показниками та окремими характеристиками емоційного інтелекту при аналізі кожного з його структурних компонентів. У результаті факторного аналізу виокремлено вісім факторів, які емпірично підтвердили теоретичну розробку

конструкту емоційного інтелекту, відобразили особистісно-психологічні та соціально-психологічні чинники розвитку емоційного інтелекту.

У третьому розділі «Психолого-педагогічні умови розвитку компонентів емоційного інтелекту у студентів ІТ-спеціальностей» описано програму розвитку емоційного інтелекту у студентів ІТ-спеціальностей, її змістове та методичне забезпечення, здійснено кількісний та якісний аналіз отриманих результатів.

Особливої уваги заслуговує розроблена здобувачкою програма розвитку емоційного інтелекту студентів ІТ-спеціальностей. Основною метою програми було створення системи психолого-педагогічних умов розвитку емоційного інтелекту, яка містить психологічний блок умов (психологічні тренінги, воркшопи, психотерапевтичні тематичні групи, індивідуальна психотерапія) та психолого-педагогічний блок умов (бесіди, просвітницькі лекції, практичні чи науково-практичні конференції, тематична позанавчальна активність). З цією метою Стасюк Марією Миколаївною розроблена модель психотерапевтичної роботи як психологічна умова розвитку емоційного інтелекту (с. 129). Вона базується на теоретичних положеннях гештальт-підходу, охоплює групову та індивідуальну форми роботи, а також різні методи та техніки гештальт-терапії.

Схвальним вважаємо розробку дисертанткою практичних рекомендацій щодо забезпечення психолого-педагогічних умов розвитку емоційного інтелекту у студентів ІТ-спеціальностей, які можуть бути використані насамперед практичними психологами в контексті діяльності психологічної служби в закладах вищої освіти, а також педагогічними працівниками, кураторами груп. Це свідчить про прикладну спрямованість дисертаційного дослідження.

Результати, отримані в процесі апробації програми розвитку емоційного інтелекту у студентів ІТ-спеціальностей доводять її ефективність. Констатовано позитивну динаміку у всіх структурно-змістовних компонентах емоційного інтелекту.

Загальні висновки відображають узагальнені результати проведеного теоретичного аналізу та емпіричного дослідження, відповідно до поставлених завдань.

Анотація відповідає встановленим вимогам, відображає зміст дисертації, основні теоретичні положення та отримані результати емпіричного дослідження, що викладені здобувачкою в дисертації.

Дисертаційна робота Стасюк Марії Миколаївни містить нові, раніше не захищені наукові положення, а отримані нею емпіричні результати дослідження у сукупності розв'язують актуальні наукові завдання. Усі теоретичні положення дисертаційної роботи якісно аргументовані й підкріплені посиланнями на відповідні літературні джерела. Порушень академічної доброчесності не виявлено.

7. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертаційної роботи.

Загалом позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження та наукові здобутки Стасюк Марії Миколаївни, зазначимо окремі дискусійні положення та висловимо зауваження й побажання щодо змісту роботи:

1. У дисертаційній роботі охарактеризовано рівні розвитку емоційного інтелекту (високий, достатній, середній, низький), виокремлені В. Зарицькою (с. 86-87). У подальшому, здійснюючи кількісний та якісний аналіз отриманих результатів емпіричного дослідження, здобувачка вже послуговується лише трьома рівнями (високий, середній, низький), чітко не зазначивши, на основі яких саме критеріїв та показників їх диференціює.

2. Доцільно було б порівняти рівні та показники розвитку емоційного інтелекту не лише в студентів 2 і 3 курсів ІТ-спеціальностей, оскільки за віком вибірка досліджуваних була досить однорідною (від 18 до 20 років), а й старших курсів, що дало б змогу простежити вплив навчання та професійної підготовки в закладах вищої освіти на розвиток емоційного інтелекту.

3. Виникають питання щодо некоректного використання назви програми розвитку емоційного інтелекту у студентів ІТ-спеціальностей, яка постає в

різних іпостасях, як: «психотерапевтична програма розвитку ЕІ у студентів ІТ-спеціальностей» (с. 129); психотерапевтична тематична група «Розвиток емоційного інтелекту у студентів ІТ-спеціальностей» (с. 134). Це ускладнює її розуміння та утруднює сприймання змісту дисертації.

4. Дисертантка зазначає, що «у процесі проведення психотерапевтичної програми в експериментальній групі були створені психологічні умови для розвитку емоційної сфери студентів та підвищення їхньої здатності до адаптації» (с. 150). Проте ґрунтовного емпіричного дослідження блоку психолого-педагогічних умов розвитку емоційного інтелекту студентів не проводилося. Варто було б більш чітко описати, як здійснювалось їх змістове та методичне забезпечення, окреслити виміри їх впливу на розвиток емоційного інтелекту при інтерпретації результатів дослідження, до того ж, більш детально охарактеризувати саме педагогічну складову цих умов.

5. У розробленій дисертанткою моделі психотерапевтичної роботи як психологічної умови розвитку емоційного інтелекту (с. 129) не чітко обґрунтовано, чому саме практичні психологічні тренінги та воркшопи впливають лише на когнітивний компонент емоційного інтелекту?

Проте висловлені зауваження і побажання не впливають на загальну високу оцінку дисертаційного дослідження та не знижують її наукової цінності.

8. Загальний висновок.

Здійснений аналіз дисертаційної роботи дозволяє стверджувати, що дисертаційне дослідження Стасюк Марії Миколаївни є завершеною самостійною науковою працею, вирізняється науковою новизною, має теоретичну й практичну значущість, та здійснює суттєвий внесок у психологічну науку щодо дослідження проблеми емоційного інтелекту особистості.

Дисертаційна робота «Психолого-педагогічні умови розвитку емоційного інтелекту у студентів ІТ-спеціальностей» відповідає вимогам пп. 10-12 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора

філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 06.03.2019 року та Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 року, а її авторка Стасюк Марія Миколаївна заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, доцент,
професор кафедри психології розвитку
та консультування Тернопільського
національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка



Handwritten signature of M.M. Shpak

М.М. Шпак

Handwritten signature and date: Тернопіль 10.11.19